

Bizans'da Yüksek Mektepler

A. Adnan ADIVAR

(Tarih Dergisi. Cilt: V. Sayı: 8. 1953, 1-54)

Sosyal tarih ve bilhassa ilim tarihi meseleleri üzerindeki kıymetli tetkiklerini ve eserlerini ötedenberi istifade ile takip ettiğimiz doktor Adnan Beyefendinin son defa neşir ve Bizans yüksek mekteplerine tahsis ettiği makale bu sahada çok ehemmiyetli ve yol gösterici bir vasf taşıdığı gibi mükayeseli tarih için de güzel bir misaldir. Fatih ve İstanbul fethi hâdisesi ile çok yakından alakadar olduğumuz bir sırada, Osmanlı Türklerinin kendilerine halef olduğu Bizans İmparatorluğu merkezinde yüksek tahsilin ve dolayısıyla ilim hareketlerinin takip ettiği seyri ve seviyeye anlamak ve bunun asırlar boyunca geçirdiği istihaleleri, muhtelif safhaları öğrenmek yalnız tarih müntesiplerini değil, bütün Türk münevverlerini ve bu arada Bilgi okuyucularını da şiddetle alakalandırması gerektir. Bu itibarla, mecmuanın dar hacmini nazarı itibare alarak, ancak kısa bir özeti vermekle iktifa edeceğiz:

Muhterem müellif, makalesine, Bizans tarihinin, XVII. asırdan itibaren garpte nasıl mütalâa edilmeğe başladığı, muhtelif yazarların görüşleri bulunduğusu hususunda bir mukaddeme ile başlamakta, Bizans yüksek mekteplerinin teşekkülleri tarzına ve hayatlarına dair izahatında bilhassa şu vâkıayı tesbit etmektedir: «Bizans yüksek tahsil tesislerinde din ilimleri diğer müspet ilimlerden tamamen ayrılmış, yani bizde Tanzimattan sonra olduğu gibi medreselerin yanında bir de Üniversite faaliyette bulunmuştur.» Bundan sonra Theodosius II ve Justinianus devirlerindeki bukok, tp ve diğer yüksek tahsil müesseselerinin mahiyeti, Oeokoumenikon didaskaleion denilen mektebin, Bardas mektebi, Konstantin Monomachos zamanında yüksek mektepler bahisleri mufassalan izah edilmekte, müteakiben 1261 den yani Bizans İmparatorluğunun lâtin istilâsını takiben yeniden kurulmasından sonra Üniversitenin ihyası

14

meselesi ele alınmaktadır. Bu devir Osmanlı devletinin kuruluş devrine, İznikte islâmî yüksek tahsil müesseselerinin tesisi zamanına rastlamaktadır ve bizim için, her ikisini mükayeseye yaraması itibarile, ehemmiyetli bir safhadır. Bizansın son maarif müesseseleri bahsinde ise, şark ve garp kiliselerinin birleştirilmeleri hususunda müzakereler ve teşebbüsler yapıldığı, garp üniversiteleri ile olan mü-nasebetler, meşhur ilâhiyat ve felsefe âlimi Georgios Scholarios'un bu sahadaki fikir ve faaliyetleri anlatılmaktadır.

Hocalarının ekseriya lâyük kimselerden seçildiği bu devir Bizans Üniversitesinin serbest sanatlar denilen ilimler yolu ile felsefeye çıktığını, edebiyat tahsilinin artık Humanist yolda yapıldığını bildiren müellif bu Humanist tâbirinden de sunu anlamak icabettiğini tesbit etmiştir: «Artık eski Yunan dil ve edebiyatı, mukaddes kitapları daha iyi anlamak için değil, bizzat edebiyat olduğu, dilin zenginliği, ahlâk kaidelerinin yüksekliği ve bu noktadan bu eserlerin yalnız bir kısım insanlara değil, bütün insanlara hitap ederek onlara fazilet, cesaret ve feragat misalleri vermek için mütalâa ve tetkik olunuyordu.»

Patrikhane mekteplerine de geniş bir yer ayrılan, bundan başka manastırlarda faaliyette bulunan dinî mekteplerin mevcudiyetine de işaret eden müellif, meseleye geniş bir toplu bakış yapmadan önce, şu netice ve hükme vasil olmaktadır: «İşte görülüyor ki, Bizansta mevcut olan üç türlü yüksek mektepten hür ve serbest tedrisatta bulunan Üniversitenin yanında nisbeten ilme hürmetkâr bir patrikhane mektebi ve onun yanında da en kara cehl ve taassuba batmış manastır mektepleri vardı. Bu mektepler ile üniversite arasında bütün orta çağlar boyunca ilim ve din münakaşası devam etmiş durmuştur.»

M. Tayyib GÖKBİLGIN

Yeni Yıla Girerken

1953 yılındaki düşünce hayatımızda üzerinde durulmaya elverişli yeni çıkmış bir eseri göstermek mümkün değildir.

Tanınmış fikir adamlarımız gazetelerde makaleler yazmak suretiyle 1953 yılını kapattılar. Sanat eserlerine gelince: Yine tanınmış yazarlarımızdan hiçbirisi bu yıl yeni bir eser vermediler bunlardan bir kısmı, politika hayatının çalkantıları içinde zaman zaman gazetelerimizde günlük parti meselelerini yazmakla yetindiler, böylece 1908 yılından beri Türk okuyucularını fikir ve sanat eserleriyle beslemek yolunda eserler veren yazarlarımız bu geçen yılda hiçbir eser vermemek suretiyle koca bir yılı ersersiz geçirdiler.

Gazetemizimizin yönelidikleri günlük politika hayatında parti kavgalarına o kadar yer ayırıyorlar ki; bunun dışında kalan ilim ve sanat davalarını büsbütün unutmış görünüyorlar. Bu arada bazı gazeteler - galiba politika davasının biktirici monotonluğunu unutturmak için - birer şahifelerini sanat ve edebiyat için ayırdılar fakat 24 milyonluk bir millet için duygu ve düşünce hayatını ne derecede doyurabilir diye acı acı düşünenek hükümlerimizi verebiliriz: Bu, pek kifayetsiz bir harekettir diyebiliriz.

Üç yıldan beri Millî Eğitim Bakanlığı çok haklı olarak tek kitap usulünü kaldırdı ve beklendi ki çeşit çeşit okul kitapları yazılsın. Türk hocası bunların arasından istediğini kolayca seçebilsin. Ve böylece Türk müellifleri eser yazmak imkânlarına da kavuşsunlar. Fakat bu prensip kabul edildikten sonra kitaplar zengin bir iş hayatına kavuştular. Bu kârlı iş elde dururken artık okul dışı kitapları basmaz oldular ve bu yüzden de fikir hayatımız yeter derecede hareketli olmadı. Bu arada bir iki derginin yayınları olmasaydı bu geçen yılın fikir muhasebesi çok daha sönük neticeler verecekti. Oysa ki, 1953 yılı fethi yılıdır, gönül isterdi ki, bu geçen 500 yılın ilk fikir kaynakları olan Fatih devrine ait bir çok eserler hazırlanmış olsun. Fakat nerede? Tarih kurumunun bir kaç kitabı harîk tutulursa bu konu üzerinde çıkan eserlerin hiç birisi ciddi bir tahlile tahammülleri yoktur.

Varlık yayınlarıyla Yeditepe'nin çıkardığı eser -

ler geçen yılın en kıymetli birer sanat eseri olarak kabul etmek lazımdır. Varlık dergisi bu yıl 20 ci yayın yılını tamamladı. Bu kutlu olayı ifaret ederken bu uzun ömür bu dergi için en kıymetli bir zafer sayılır. Bu yıllar içerisinde birçok genç kabiliyetler bu dergi yoluyla kendilerini memleketle tanıttılar. Yeni şiir, hikâye ve romanlarımız Varlık dergisi kanalıyla meydana çıktılar. Bir kaç yıldan beri de bu derginin sahibi Yaşar Nabi, kurduğu «Varlık Yayınları» adı altındaki neşriyatıyla genç şair ve genç romancıların güzel ciltler halinde çıkan eserlerini bize verdi. Bu arada bir çeşit okul derslerine yardımcı olabilecek eserleri de «Türk klâsikleri» adı altında Divan, Tanzimat, Edebiyatı Cedide ve Millî Edebiyatın belli başlı şahsiyetlerini bu klâsik serisi adı altında genç okuyuculara vermekle büyük hizmetlerde bulundu. Bunlardan başka fikir dünyamızca pek meçhul kalan American romancılarının eserlerini de dilimize çevirtip yayınladı, 200 e yakın güzel baskı ve ince bir zevkle tertiplenmiş bu güzel eserlerin mühim bir kısmı 1953 mahsulüdür.

Yeditepenin son çıkan 51 ci sayısı da bundan öncekiler gibi içeride ve dışarda olan biten fikir ve güzel sanatlara dair meseleleri bu dergide bulmak mümkündür. Gazete şeklinde çıkan bu dergi de daha çok genç kabiliyetlere yer vermektedir. İçinde eleştirmeler, sinema, tiyatro, hikâye, şiir gibi çeşitli yazıların onbeş günde bir Türk düşünce hayatına sunmaktadır.

Bu dergi de Varlık yayınları gibi genç kabiliyetlerin eserlerini yaymaktadır, fakat sayı bakımından «Varlık Yayınları» gibi zengin değildir.

Bunlardan başka Ayda bir, Türk dili ve Türk düşüncesi gibi dergilerde çıkmaktadır. Ayda bir magazin mahiyetindedir. Fakat bazı sayılarında fikir ve sanat eserlerine de rastlamak mümkündür. Türk Dili dergisi dil üzerindeki araştırmalarıyla ayda bir belirli imzalarla çıkmaktadır. Türk Düşüncesi ise daha ilk sayısını vermiştir. Bu dergi sanıyoruz ki, fikir dünyamız son yüz yılda büyük tesirleri olan garp fikir sistemleri üzerinde araştırmalar yapmaktadır. Böylece bu yılın fikir hareketleri pek ümitverici olmuştur diyebiliriz.

BİLGİ

15